

півострівної частини Азійського континенту з прилеглими до нього материком і островами Індійського океану.

Центральне місце в південноазійському геополітичному просторі посідає Індія, одна з двох (після Китаю) найбільших за чисельністю населення країн світу. На рубежі ХХ–ХХІ ст. її населення складало понад 1 млрд 14 млн осіб. З демографічної точки зору цей регіон належить до числа найбільш «насичених». Наприклад, щільність населення в Бангладеш на той час була однією з найвищих у світі й становила майже 1 тис осіб на 1 кв. км. За загальною чисельністю населення Південної Азії перевищувало китайське (пропорція дорівнювала 1,4 млрд до 1,3 млрд осіб) і становила близько 1/4 населення світу. Природно, що масштабні геополітичні характеристики визначали та продовжують визначати відповідні роль і значення південноазійського регіону в сучасній системі міжнародних відносин.

Регіоналізація як одна з провідних тенденцій сучасного світового розвитку, що може з певною часткою ймовірності привести до формування багатопольярного світу в майбутньому, заслуговує на увагу з погляду ретельного дослідження особливостей її розвитку та стану в південноазійському регіоні. Суттєвим є те, що регіоналізація включає в себе два найважливіших процеси: 1) формування регіональної держави (з властивою їй *регіональною політикою*) і 2) розвиток регіональної *інтеграції*. Ряд зарубіжних дослідників справедливо зазначали, що ці два процеси регіоналізації, як правило, суперечать один одному. Однак останнім часом ситуація поступово змінюється, і певною мірою ці зміни ми можемо спостерігати в Південній Азії.

Водночас регіоналізація виступає в сучасному світі як комплексне (багатогранне) явище і складається з цілого ряду чинників: політичних, економічних, воєнно-політичних і культурно-цивілізаційних. Головною особливістю регіоналізації в Південній Азії є те, що переважна більшість цих чинників була дуже несприятливою в минулому, і тільки останнім часом спостерігаються певні тенденції до поліпшення ситуації. В контексті вивчення процесу формування регіональної держави (у даному випадку – Індії) і дослідження особливостей та закономірностей її регіональної політики видається актуальним і новаторським провести системний аналіз зовнішньої політики Індії в Південній Азії на рубежі ХХ–ХХІ ст. в її основних вимірах: організаційно-політичному, військово-політичному та економічному.

Світлана Грицай, Полтава

П. Г. Ріттер – основоположник української індології

Павло Григорович Ріттер (1872–1939) увійшов до української індологічної науки як видатний мовознавець, літератор, літературознавець і педагог. У наукових і літературних колах він широковідомий як сходознавець і перекладач. Народився П.Г. Ріттер 5 квітня 1872 р. в селі Чутово (Чутове) Полтавського повіту, Полтавської губернії. 1890 року він закінчив Харківську

класичну гімназію і вступив на філологічний факультет Харківського університету, після закінчення якого 1894 року виїхав до Німеччини, де удосконалював свої знання з мовознавства й вивчав санскрит. Із 1897 р. П.Г. Ріттер розпочав викладацьку діяльність у Харківському університеті, читав курс італійської мови. Із 1905 р. – очолював кафедру порівняльного мовознавства.

1926 року він був одним із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС). Активна діяльність П.Г. Ріттера по створенню мережі вивчення східних мов значно розширила коло та обсяг його обов'язків, сприяла новим провідним посадам: голови історико-етнологічної секції ВУНАС і директора курсів східних мов.

1929 року в Харкові відбувся з'їзд сходознавців; секретарем секції мовознавства й літератури став П.Г. Ріттер. Активна й напружена робота негативно відбилась на стані його здоров'я, призвела до майже повної втрати зору, що, своєю чергою, стало причиною обмеження його діяльності й у подальшому – виходу на пенсію; 17 квітня 1939 р. П.Г. Ріттер помер.

Діяльність ученого широка та багатогранна: педагогічна й громадська діяльність, дослідження з давньоіндійських і новоіндійських мов, переклади пам'яток давньоіндійської літератури українською, російською, італійською мовами, серед них – переклади творів давньоіндійських поетів Бхартріхарі, Калідаси, а також переклади прози й поезії Рабіндраната Тагора. П.Г. Ріттер брав активну участь у підготовці до друку «Антології літератур Сходу». У 30-ті роки готувався до друку збірник давньоіндійської поезії, для якого були підготовлені переклади гімнів із «Рігведи», але, на жаль, смерть ученого й Друга світова війна зробили неможливим видання книги. Лише 1976 року гімни «Рігведи» в перекладах П.Г. Ріттера були опубліковані в журналі «Всесвіт» (№ 11).

1982 року в київському видавництві «Дніпро» вийшла книга «Голоси Стародавньої Індії» з підзаголовком «Антологія давньоіндійської літератури», переклади з санскриту та гінді, коментарі та примітки до якої були написані П.Г. Ріттером. В антології представлені зразки найдавнішої ведичної літератури: гімни з «Рігведи» і «Атхарваведи», фрагменти класичних епосів «Махабхарата» й «Рамаєна» та багато інших творів у перекладах видатного індолога.

Творчість П.Г. Ріттера, безперечно, за своєю значущістю суттєво переважає доробки інших відомих українських індологів. Однак у більшості українських бібліотек складно знайти літературу й матеріали про творчий шлях видатного вченого й письменника. На жаль, лише в праці К.В. Рубель вдалося знайти інформацію про П.Г. Ріттера (див.: Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: проблеми періодизації та перспективи розвитку. – К., 1996), в якій він згадується як видатний український індолог. Цей недолік індологічної історіографії в Україні потрібно виправити найближчим часом.

Внесок П.Г. Ріттера в українську, російську й світову індологію значний і вагомий; його неможливо переоцінити з точки зору становлення й розвитку індології в нашій країні. Відданість ученого своїй справі стала прикладом для

багатьох сходознавців. За вдалим висловом одного з них, П.Г. Ріттера, безперечно, можна вважати «батьком української індології».

Світлана Черненко, Київ

О. П. Баранников – індійський святий із Золотоноші

21 березня 2000 р. – 110-а річниця від дня народження академіка-індолога Олексія Петровича Баранникова (1890–1952). В одній із газет за радянських часів була опублікована стаття з наступними словами: «...Визнаний святим індійської общини послідовників індуського божества Вішну академік Олексій Баранников...» («Правда», 1990, 3 квітня). Ця подія відбулася в священному для індусів місті Читракута, за міфологією воно пов'язане з іменем одного із головних богів Індії – Рами.

Олексій Петрович Баранников народився у м. Золотоноша, він єдиний українець, який увійшов у пантеон культури Індії в іпостасі святого. Він автор понад 200 праць із вивчення й дослідження мови, образної структури поезії та прози Індії, перекладач, директор Інституту сходознавства (Санкт-Петербург). Він володів 14 мовами, а якщо врахувати діалекти, то це число сягає майже 40. Цей видатний учений вважається родоначальником наукового принципу у вивченні культурного спадку Індії, він був новатором у введенні в коло вітчизняної індології вивчення новоіндійських мов – гінді, урду, маратхі, бенгалі, пенджабі. Випускник Київського університету (який жодного дня не був в Індії), він був почесним членом наукових товариств Каші Нагарі Прачарині Сібга (Індія), Анджуман і Тараккі-Урду (Пакистан) і Джипсі Лоор Сесайеті (Англія).

О.П. Баранников розпочав вивчення історії циган дослідженням «Цыгане в СССР. Краткий историко-этнографический очерк» (М., 1931), де обґрунтував свою позицію, базуючись на дослідженні німецького вченого А.Ф. Потта, стосовно тотожності циганської та індійської мов і походженні циган із Індії. Це дослідження продовжили праці «Українські цигани», «Українські та південно-російські циганські діалекти», «Цыгано-русский словарь».

Він ретельно й відповідально готувався до перекладу унікальної за художньо-образним відтворенням поеми поета-філософа Тулсі Даса (1532–1624) «Рамачаритаманаса» («Море подвигів Рами, або Океан любові»). Учений розпочав цю тему «Коротким начерком історії новоіндійських літератур» (1933), далі за хронологією йдуть «Проблемы индийского эпоса (1935)», «Поэтика Рамаяны Тулси Даса (1936)», «Композиция «Рамаяны» Тулси Даса» (1937) тощо.

«Рамчаритаманаса» побачила світ 1948 року (вийшло 1 500 примірників). За цю титанічну працю О.П. Баранников був гідно нагороджений Індією. В день його 100-літнього ювілею, що урочисто святкувався в Читракуті, Л.П. В'яс, керівник «Міжнародної конференції Рамаяни», говорив, що бог Рама надихнув Тулсі Даса в критичний для його країни період створити поетичний